РОЗДІЛ II

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК: 347.77

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-76-3-33-38>

Бондаренко Ольга Олегівна,
кандидат юридичних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3361-2121>

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються актуальні питання щодо цивільно-правової охорони та захисту ділової репутації юридичної особи в Україні. Право на ділову репутацію належить до особливої групи цивільних відносин, що потребує наукового вивчення та аналізу з огляду на те, що досі немає законодавчого закріплення поняття ділової репутації юридичної особи в Цивільному кодексі України. У часи постійного соціально-економічного розвитку актуальність визначення та правового регулювання цивільно-правових відносин у сфері ділової репутації юридичних осіб є значною і вагомою, оскільки ділова репутація є певною оцінкою їхньої діяльності, яка ґрунтується на висновках щодо ділових якостей та морального обличчя суб'єктів, що тісно пов'язані з діяльністю суб'єкта господарювання і дотримання ними вимог законодавства та належного виконання договірних зобов'язань перед партнерами.

Ключові слова: репутація; юридична особа; немайнові права; ділова репутація юридичної особи; правова охорона; захист; суб'єкт господарювання.

Постановка проблеми. До особливої групи цивільних відносин як юридичних, так і фізичних осіб належить право на ділову репутацію, яка існує незалежно від її правового закріплення, є невідчужуваним благом, але потребує правової охорони в разі її порушення іншими суб'єктами правовідносин.

У часи постійного соціально-економічного розвитку актуальність визначення та правового регулювання цивільно-правових відносин у сфері ділової репутації юридичних осіб є значною і вагомою, адже ділова репутація є певною оцінкою діяльності юридичної особи, яка ґрунтується на висновках щодо ділових якостей та морального обличчя суб'єктів, що тісно пов'язані з діяльністю суб'єкта господарювання та дотримання ними вимог законодавства та належного виконання договірних зобов'язань перед партнерами.

Актуальність теми полягає в тому, що суттєве оновлення всього цивільного законодавства України і прагнення до інтеграції та узгодженість національного законодавства щодо охорони права ділової репутації юридичної особи із законодавством

країн Європейського Союзу потребує розробки нових теоретичних і практичних підходів до проблеми охорони права на ділову репутацію юридичних осіб у межах досить жорстких стандартів і норм щодо охорони та забезпечення надійного захисту прав, що визначені в нормативних документах Спільноти.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Раніше вивченням поняття ділової репутації і здійсненням аналізу правової охорони та захисту займалися такі науковці, як А. Л. Анісімов, Ю. М. Бикова, О. М. Ерделевський, І. Ф. Коваль, І. Ю. Лучка, М. М. Малєїна, А. В. Стародубцев, Р. О. Стефанчук, А. О. Уразова, Л. В. Федюк, О. В. Хортюк та інші.

Мета статті полягає в тому, щоб шляхом аналізу, порівняння та вивчення зарубіжного досвіду країн Європейського Союзу визначити оптимальне поняття «ділова репутація» та надати пропозиції щодо вирішення наявних проблем захисту ділової репутації під час її порушення в інтернет-мережі в нашій державі.

Виклад основного матеріалу. Категорія «ділова репутація» для юриспруденції зовсім не нова, оскільки питання про значення ділової репутації було актуальним не тільки на початку 90-х років ХХ століття. Необхідність правового врегулювання відповідних відносин виникла ще в ХІХ столітті. Так, § 12 Германського Уложення закріплювалося загальне право на ім'я, що дозволяло кожній особі вимагати в суді усунення незаконного використання її імені. Аналіз юридичної літератури цього періоду свідчить про те, що поняття фірми, незважаючи на його використання в теорії права, законодавчого закріплення, наприклад у російському праві, не мало, на відміну від германського права, у якому фірмою вважалося ім'я купця, під яким він веде свої торгові справи та яким користується для підпису [7].

Поняття «ділова репутація юридичної особи» з кожним роком набуває вагомого значення для комерційних та державних структур. На підставі аналізу чинного цивільного законодавства з'ясовано, що поняття ще досі не вивчено та не визначено. Нормативно-правові акти не дають чіткого тлумачення терміна «ділова репутація юридичної особи», також у законодавстві відсутні способи та інструменти її захисту в разі порушення.

Відповідно до довідникової літератури репутація – це створення загальної думки про переваги чи недоліки кого-небудь, чого-небудь, громадська оцінка [5, с. 431].

Ділова репутація – суспільна категорія, дуже близька до честі й гідності. Право на недоторканність ділової репутації свідчить про повноваження вимагати недоторканності ділової репутації, що полягає у забороні здійснювати будь-які дії, якими може бути порушене це особисте немайнове благо. Здебільшого право на недоторканність ділової репутації фізичної особи може порушуватися шляхом поширення недостовірної інформації, наприклад шляхом недобросовісної реклами, порушенням вимог законодавства про захист економічної конкуренції тощо [8].

Проблемним є питання щодо визначення суб'єктів, що наділені діловою репутацією. Це пов'язано насамперед з тим, що в науці цивільного права немає чітких розмежувань між поняттями «честь» та «репутація». Так, у тлумачних словниках термін «честь» визначають як хорошу репутацію та добре ім'я, а поняття «репутація» – як громадську думку про кого-, що-небудь [6].

Ділову репутацію найчастіше пов'язують саме з юридичною особою чи фізичною особою-підприємцем. Така ситуація є цілком логічною, адже саме їхню діяльність можна назвати підприємницькою, саме вони контактують з широким колом осіб-контрагентів під час здійснення своєї діяльності [1]. Аналіз судової практики свідчить, що до суду за захистом ділової репутації звертаються депутати, працівники суду, державні службовці. Але з огляду на суб'єкт – носія репутації це не є правильним, адже специфіка їхньої діяльності не дозволяє їм бути суб'єктами підприємницьких відносин. Часто поняття ділової репутації визначається як набір якостей та оцінок, з якими їхній носій асоціюється в очах своїх контрагентів, клієнтів, споживачів, колег, шанувальників (для шоу-бізнесу), виборців (для виборних посад) і персоніфікується серед інших професіоналів у цій сфері діяльності.

Погоджуємося з думкою Р. О. Стефанчука, що в подібних випадках ідеться не про «ділову репутацію», а про різні види власне «репутації» (виборчу, службову, професійну, авторську, винахідницьку, релігійну, фінансову тощо), тому доцільним було б замінити в нормативних актах словосполучення «ділова репутація» на «репутація», адже в правовій державі, де основним конституційно закріпленим принципом є принцип рівності всіх перед законом та судом, не має значення, чия репутація постраждала – чи то інженера, чи то священника, чи то підприємця [6].

Згідно з частиною першою статті 94 Цивільного кодексу України юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати.

Зважаючи на норми цивільного законодавства, можна стверджувати, що ділова репутація є нематеріальним благом, так званим активом, який визначає ділові якості юридичної особи – суб'єкта цивільних правовідносин.

Найпоширенішими діями, що посягають на зазначене благо, є приниження репутації шляхом поширення неправдивих (у тому числі неповних, перекручених) даних, які негативно змінюють або можуть змінити ставлення до цього суб'єкта з боку інших учасників цивільних та господарських відносин.

Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову про захист честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи, є сукупність таких обставин: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі в будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право [4].

До того ж не менш важливим є питання захисту від порушень ділової репутації в інтернет-мережі, яка наразі стосується майже кожного аспекту життя сучасного суспільства.

Захист ділової репутації в інтернеті значно ускладнюється внаслідок відставання розвитку українського законодавства від реалій розвитку інформаційних технологій. Якщо більш-менш зрозумілими є способи захисту порушеного особистого немайнового права у традиційних друкованих виданнях, телебаченні, то спеціального регулювання відносин та захисту права в інтернет-мережі фактично немає. У таких справах ділову репутацію захищають шляхом звернення до суду в порядку цивільного або господарського позовного провадження.

Складність захисту полягає в тому, що довести сам факт порушення ділової репутації в інтернет-мережі дуже складно і, як правило, труднощі в доказуванні цього факту є у всіх, чий права було порушено. Це пов'язано насамперед з тим, що інформацію з інтернет-простору можна видалити в будь-який час, це не є проблемою для особи-власника того інтернет-ресурсу, в якому вона була розповсюджена. А це, у свою чергу, унеможливає в майбутньому взагалі доказування факту порушення. Також іноді виникають труднощі у встановленні особи, яка розмістила інформацію, що погіршує ділову репутацію юридичної особи.

Тому перше, з чого варто розпочинати процес захисту своїх прав, – це фіксація самого факту розміщення в інтернет-мережі інформації, яка, на думку особи, порушує її права. Без такої фіксації у разі видалення інформації зі сторінок певного вебресурсу довести факт порушення буде неможливо. Актуальним є питання нотаріального посвідчення інтернет-сторінки, однак чинне законодавство України, що регулює здійснення нотаріальної діяльності, не дає змоги нотаріусам вчиняти таку нотаріальну дію, на відміну від деяких інших країн світу [2].

Для підтвердження наявності в телекомунікаційних системах інформації, яка принижує честь, гідність та ділову репутацію, варто провести ІТ-дослідження (проводиться

за зверненням самої особи) або ІТ-експертизу (здійснюється на підставі ухвали суду). У цьому випадку доцільніше провести саме дослідження без повідомлення про його проведення потенційного відповідача у справі. Чого не можна сказати про судову експертизу [2].

Судова практика наразі не має єдиного підходу щодо того, що треба визнавати доказами під час розгляду справ про захист ділової репутації і які докази мають вирішальне значення для прийняття неупередженого та об'єктивного рішення суддею.

Проаналізувавши різні думки науковців та практиків, можна виділити такі способи надання інформації щодо порушення права: роздруковка або скріншот вебсторінки, висновок експерта у сфері телекомунікаційних систем та проведення авторознавчої або семантико-текстуальної експертизи. Але виникають спірні питання стосовно форми подання у такий спосіб доказів до суду, адже якщо з вимогами, що застосовуються до оформлення висновків експертизи, усе зрозуміло, то щодо оформлення належним чином такого доказу, як «скріншот» нічого законодавцем не зазначено.

Наступним етапом є встановлення відповідача. Відповідно до Пленуму Верховного Суду України відповідачами у справі про захист гідності, честі чи ділової репутації є фізична або юридична особа, яка поширила недостовірну інформацію, а також автор цієї інформації. Якщо позов пред'явлено про спростування інформації, опублікованої в засобах масової інформації, то належними відповідачами є автор і редакція відповідного засобу масової інформації чи інша установа, що виконує її функції.

Такий процес ускладнюється і під час поширення інформації в інтернет-мережі, оскільки оголошення певного повідомлення особою в теле-, радіоефірі або розміщення інформації у друкованих виданнях дозволяє встановити особу відповідача без залучення додаткових ресурсів. Як правило, відповідачем у справах щодо захисту ділової репутації юридичних осіб, де інформацію було поширено в інтернет-мережі, є безпосередньо автор такого повідомлення, а також власник вебресурсу.

Та, на жаль, виникає перешкода, яка полягає в тому, що більшість ресурсів не містять інформації щодо власника. І тоді необхідно звертатися за кваліфікованою допомогою спеціалістів, що зможуть застосувати спеціальні програми для встановлення доменного імені та/або хостинг-провайдера. Але навіть і це не є гарантією, що відповідача буде встановлено правильно, адже зараз є безліч можливостей, що дають змогу з легкістю приховати реальні дані про себе.

Варто наголосити, що нині в Україні відсутня єдина практика щодо ідентифікації особи, яка поширила інформацію в соціальних мережах (фейсбук, інстаграм), через її особистий профіль у таких мережах. Зокрема, у постанові Апеляційного Суду Херсонської області у справі № 667/266/15-ц від 06.03.2018 року суд не прийняв як доказ належності відповідача посилання на його профіль у соціальній мережі «ВКонтакте», оскільки в соціальних мережах може зареєструватися будь-яка людина і під будь-яким іменем, а перевірити таку інформацію неможливо. Водночас у багатьох інших випадках суди приймали до розгляду такі доводи [3].

Висновки. Отже, на законодавчому рівні, а саме в Цивільному кодексі України, відсутнє правове регулювання охорони та захисту від порушень ділової репутації юридичних осіб в інтернет-мережі. Для вирішення зазначеної проблеми вважаємо за необхідне внести зміни та доповнення до Цивільного кодексу України шляхом виокремлення питання правової охорони та захисту ділової репутації в окрему статтю закону. Проблема реалізації механізму захисту ділової репутації юридичної особи в судах України є актуальною, ще не вирішеною, і тому потребує подальшого наукового вивчення.

Список використаних джерел

1. Стародубцев А. Теоретико-правові засади визначення поняття «ділова репутація». URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/6-2015/starodubcev.pdf> (дата звернення: 01.06.2021).

2. Староста І. Як захистити честь, гідність та ділову репутацію в мережі Інтернет? URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-chest-gidnist-ta-dilovu-reputaciyu-v-merezhi-internet.html> (дата звернення: 01.06.2021).
3. Лавренова Н., Абрамович Н. Особливості судового захисту та доказування у справах про захист ділової репутації. *Юрист&Закон*. № 28, від 8 серпня 2019 року. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/osoblivosti-sudovogo-zahistu-ta-dokazuvanna-u-spravah-pro-zahist-dilovoi-reputacii/> (дата звернення: 01.06.2021).
4. Морозов А. Е. Захист ділової репутації юридичної особи. URL: <https://alibi.dp.ua/1131-zakhist-dilovoji-reputatsieyu-yuridichnoji-osobi> (дата звернення: 01.06.2021).
5. Словарь иностранных слов / за ред. Ф. Н. Петрова, И. В. Лехина, С. М. Локшина и др. Москва : Советская Энциклопедия, 1964. 784 с.
6. Стефанчук Р. Окремі питання цивільно-правового регулювання захисту честі, гідності та ділової репутації. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=5287&id_book=5287&id_parent=5287&id_vid_res=2 (дата звернення: 01.06.2021).
7. Хортюк О. В. Міжнародно-правове регулювання ділової репутації юридичної особи. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3541/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%8E%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 01.06.2021).
8. Габріадзе М. Р., Чала О. В. Захист честі, гідності та ділової репутації в цивільному законодавстві. *Актуальна юриспруденція : матеріали науково-практичної інтернет-конференції*. 2011. URL: legalactivity.com.ua (дата звернення: 01.06.2021).

References

1. Starodubtsev, A. Teoretyko-pravovi zasady vyznachennia poniattia «dilova reputatsiia» [Theoretical and legal principles of definition of «business reputation»]. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-chest-gidnist-ta-dilovu-reputaciyu-v-merezhi-internet.html> (data zvernennia: 01.06.2021) [in Ukrainian].
2. Starosta, I. Yak zakhystyty chesť, hidnist ta dilovu reputatsiiu v merezhi Internet? [How to protect honor, dignity and business reputation on the Internet?]. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-chest-gidnist-ta-dilovu-reputaciyu-v-merezhi-internet.html> (data zvernennia: 01.06.2021) [in Ukrainian].
3. Lavrenova, N., Abramovych, N. (2019). Osoblyvosti sudovoho zakhystu ta dokazuvannia u spravakh pro zakhyst dilovoi reputatsii [Features of judicial protection and evidence of business reputation protection]. *Yuryst&Zakon*. № 28. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/osoblivosti-sudovogo-zahistu-ta-dokazuvanna-u-spravah-pro-zahist-dilovoi-reputacii/> (data zvernennia: 01.06.2021) [in Ukrainian].
4. Morozov, A. E. Zakhyst dilovoi reputatsii yurydychnoi osoby [Protection of a business reputation of a legal entity]. URL: <https://alibi.dp.ua/1131-zakhist-dilovoji-reputatsieyu-yuridichnoji-osobi> (data zvernennia: 01.06.2021) [in Ukrainian].
5. Slovar' inostrannykh slov / za red. F. N. Petrova, I. V. Lekhina, S. M. Lokshina i dr. [Dictionary of Foreign Words]. Moskva : Sovetskaya Enciklopediya, 1964. 784 s. [in Russian].
6. Stefanchuk, R. Okremi pytannia tsyvilno-pravovoho rehuliuвання zakhystu chesťi, hidnosti ta dilovoi reputatsii [Separate issues of civil-legal regulation of protection of honor, dignity and business reputation]. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=5287&id_book=5287&id_parent=5287&id_vid_res=2 (data zvernennia: 01.06.2021) [in Ukrainian].
7. Khortiuk, O. V. Mizhnarodno-pravove rehuliuвання dilovoi reputatsii yurydychnoi osoby [International-legal regulation of the actual reputation of a legal entity]. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3541/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%8E%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (data zvernennia: 01.06.2021) [in Ukrainian].
8. Habriadze, M. R., Chala, O. V. (2011). Zakhyst chesťi, hidnosti ta dilovoi reputatsii v tsyvilnomu zakonodavstvi [Protection of honor, dignity and business reputation in civil law]. *Aktualna yurysprudentsiia : materialy nauково-praktychnoi internet-konferentsii*. URL: legalactivity.com.ua (data zvernennia: 01.06.2021) [in Ukrainian].

Bondarenko Olha,

PhD in Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3361-2121>

PROBLEMS OF CIVIL LEGAL PROTECTION AND DEFENSE OF BUSINESS REPUTATION OF A LEGAL ENTITY IN UKRAINE

The article considers topical issues related to civil law protection and protection of the business reputation of a legal entity in Ukraine. The right to business reputation belongs to a special group of civil relations, which requires scientific study and analysis, given that there is still no legislative enshrinement of the concept of business reputation of a legal entity in the Civil Code of Ukraine. And in the time of constant socio-economic development, the relevance of the definition and legal regulation of civil relations in the field of business reputation of legal entities is significant and important because business reputation is a certain assessment of the legal entity, based on conclusions about business qualities and moral personality, which are closely related to the activities of the business entity and their compliance with the requirements of the law and the proper performance of contractual obligations to partners. The purpose of the article is to analyze, compare and study the foreign experience of the European Union to determine the optimal concept of business reputation, and provide suggestions on how to solve existing problems of protection of business reputation in violation of the Internet in our country. During the study of the issue, the basic concepts of business reputation contained in the regulations of Ukraine were analyzed. It is established that the civil legislation does not contain a definition of the term «business reputation of a legal entity», which in turn complicates the process of legal protection and protection of the business reputation of business entities. Equally important is the issue of protection against damage to business reputation on the Internet, which now affects almost every aspect of modern society. Protecting business reputation on the Internet is significantly complicated by the lag in the development of Ukrainian legislation from the realities of information technology development. If there are more or less clear ways to protect the infringed personal non-property right in traditional print media, television, then there is virtually no special regulation of relations and protection of the law on the Internet. In conclusion, we note that at the legislative level, namely in the Civil Code of Ukraine there is no legal regulation of protection and protection against violations of the business reputation of legal entities on the Internet. The problem of implementing the mechanism of protection of business reputation of a legal entity in the courts of Ukraine is relevant and unresolved and as a result requires further scientific study.

Key words: reputation; legal entity; non-property rights; business reputation of a legal entity; legal protection; protection; entity.

Надіслано до редколегії 08.06.2021

Рекомендовано до публікації 15.06.2021